

Osa I: Suuri kaari

Luku 1: Pico della Mirandola, Firenze 1485

Mitä jumalan sijaan?

Reenessin aikana jumala alkoi siirtyä syrjään ja ihminen jäi yksin, omilleen. Alku oli hidasta, mutta jos on nähnyt Venetsian Gallerie dell'Accademian pienessä huoneessa olevat Bellinin Madonna ja lapsi -kuvat, niin huomaa, mitä alkoi tapahtua. Entisen Marian ja Jeesus-lapsen sijaan kuvissa on nuoria, alle kaksikymmentä vuotiaita äitejä pienet lapset sylissä. Nämä nuoret naiset, mistä tahansa lähiseudun kylästä, katsovat ihaillen ja suruissaan sylissä olevaa lastaan. Jotain ihmeellistä lapsessa, jotain surullista hänen kohtalossaan.

Uusi, moderni aika oli kehkeytyvässä. Mitä jumalallisen tai luonnon järjestyksen sijaan? Kun jumalaa tai hyväntahtoista luontoa ei ole, vain ihmisen voi asettaa sijaan. Tämä ensimmäinen ihmiskeskäinen maailmankatsomus tarvitsee uuden ihmiskuvan. Yksi ensimmäisistä, jotka sanovat sen ääneen, on firenzeläinen Pico della Mirandola (Pico 1999 (1488), ks. myös Ferry, 2010). Picon vaikutus on edelleen vahva. Pico mietti 23-vuotiaana v. 1485 jotenkin tähän tapaan: Miksi ihminen on ihmeellinen olento, siis miksi jumalan sijaan voitaisiin laittaa juuri hänet? Jotkut sanovat, että siksi, koska hän on enkelien ja eläinten välissä, siis puoliksi jumala; toisten mukaan järkensä, aistiensa, kykyjensä vuoksi. Nämä eivät ole riittävän hyviä argumentteja. Picon mukaan päinvastoin kuin muulle luonnolle

”Ihmiselle ei ole annettu selvää paikkaa, omaa näkökulmaa, erityistä lahjaa, mutta hän on olento, joka voi ne itse valita, oman halunsa ja ajatustensa mukaan. Ihmistä ei rajoita mikään rajoitus (kuten muuta luontoa), hän voi itse päättää oman luontonsa ... hän voi muokata itse itseään ja antaa itselleen muodon, jonka haluaa.” (tiivistetty käännös, Ferry, 2010).

Tämä ajatus nostaa ihmisen erityiseksi ja aloittaa modernin projektin, ihmisen irrottamisen luonnosta ja luonnon hallinnan. Tästä ajatuksesta tulee myös valistuksen, tieteen ja teknologian perusidea. Vapaus on nyt sitä, että pystyy irrottautumaan luonnon ja historian

määräysvallasta. Muulla luonnolla, kasveilla ja eläimillä, ei tällaista vapautta ole, ne toteuttavat synnynäistä olemustaan (Ferry, 2010).

Tässä ihmisen 'luonnosta irtoamisen' opissa tärkeä rooli oli ihmisen ja eläinten välisen eron määrittelyllä, mistä keskustelu kesti vuosisatoja. Kun ihmistä ylennettiin, se tehtiin usein suhteessa eläimiin: ihminen erotettiin eläimestä, ihminen korotettiin luomakunnan herraksi, kaikkein ylimmäksi olennoksi maanpäällä. Kuva eläimistä alempina, refleksiautomaatteina, teollisuuden raaka-aineena on paljolti tämän keskustelun seurausta. Samanlainen länsimaista ihmistä nostava sävy esiintyi pitkään myös puheessa 'villeistä' ja 'alkuasukkaista'. Tällä hetkellä monien alkuperäiskansojen arvoa ollaan läntisissä silmissä palauttamassa, eläinten ei vielä.

Rousseau, Kant, Sartre ja monet muut ovat Picon seuraajia. Esimerkiksi Rousseau mukaan ihminen eroaa eläimistä siinä, että hän on osittain vapaa, kykenevä irrottautumaan biologiastaan ja aikaisemmista tavoistaan: "ihminen eroaa eläimistä siinä, että hänellä on kyky irrottautua, vapautua kaikista koodeista, kaikista luonnon logiikoista" (m.t.). Rousseau mukaan toisin kuin eläimet, ihminen kehittää itseään ja parantaa asioitaan koko elämänsä ajan. Näin katse alkaa siirtyä tulevaisuuteen, johonkin parempaan kuin tämä hetki. Ihmisen uuden ajan historia on tarina siitä, kuinka ja millä tavalla hän ei kuulu luontoon. Vaikka ihmisellä on biologia, kuitenkin mahdollisuus osittain irrottautua ja vapautua luonnosta vasta tekee ihmisestä ihmisen. Tästä alkaa samalla ihmisen luonnon, luonnollisuuden, ihmislunnon, 'eläinpuolen' syrjäytyminen, joidenkin mielestä kieltäminen. Usein sitä on nimitetty 'sivistykseksi'.

Tämä luonnosta irtoaminen avaa eron olevan ja mahdollisen, toden ja kuvitellun, nykyisen ja tulevaisuuden välille. Modernina aikana päädyttiin elämään tulevaisuudessa. Päädyttiin siihen, mitä 'pitäisi olla' ja jätettiin sivuun se mikä 'on'. Maffesoli (2012) sanoo, että sana viittaa kaukaa, "se näyttää (eikä mitenkään puolueettomasti) tavoitteen/päämäärän, johon pitää päästä." Tästä syntyy 'hallinnan kieli', "jota puhuvat poliitikot (sanomatta mitään), mutta myös modernit intellektuellit hienoissa kirjoissaan ja artikkeleissaan sekä perinteinen media". Se puhuu projekteista, jostakin tulevaisuudessa toteutuvasta, joskus tulossa olevasta maailmasta. Kärjistetysti kaikki hyvä on siellä tulevassa, siksi kaikki nykyinen on huonompaa, arvottomampaa. Tästä sai alkunsa lupauksissa eläminen, sitten kun -elämä.

Jatkuva kehittäminen

Noin 2000–3000 vuotta sitten alkoi 'yhden' aika. Ensin yksi jumala, sitten yksi periaate, järki; nyt yksi perustelu, talous. Yksi hoito kaikille, sama oppiohjelma samassa järjestyksessä kaikille, samat säännöt kaikille. Sama totuus tai oikea tieto kaikille, sama lääkitys kaikille tietystä raja-arvosta alkaen. Kun oli yksi oikea jumala, tieto, malli, toimintatapa, alkoi kilvoittelu, pyrkimys, opiskelu kohti oikeata, joka usein oli jotain täydellistä. Vastapainona oli ihmisen rajallisuus, huonous, joka sai ilmauksensa ensin 'perisyntinä', ihmisen laiskuutena, itsekkyytenä, pahuutena, ihmisen 'luontona'. 1600-luku maallisti perisyntyn muotoon 'homo homini lupus', ihminen on ihmiselle susi (esim. Thomas Hobbes). Aikamoinen kuva ihmisistä petoina, juuri kun oli syntymässä moderni aika, joka nimesi itse itsensä järjen ja valon ajaksi.

Toki aikaisemminkin oli monenlaista vastakkainoloa, mutta 'yhden' aikaan yksi tarkoitti sitä, että muita ei saanut olla. Kun yksi toimintatapa oli oikein, se tarkoitti, että muut olivat väärin. Kun yksi ratkaisu toimi, se tarkoitti, että muut ratkaisut olivat väärinä. Historioitsija Assmann (2009) tiivistää polyteismistä monoteismiin siirtymistä näin: ennen monoteismiäkin joku jumalista oli korkein ja oli luonut muut jumalat, mutta monoteistinen jumala kielsi muut, "älä pidä muita jumalia". Syntyi uusi väkivallan muoto, kun muiden jumalien seuraajat nimettiin vihollisiksi. Sotaa alettiin käydä jumalan nimessä, niinkuin Bob Dylan lauloi laulussaan With God on Our Side.

Tiedämme hyvin, mitä tästä oikeassa olemisesta seurasi toisin ajatteleville, eri mieltä oleville tai muunlaista kulttuurista eläville. Yritys, joka pyrkii myymään oman tuotteensa kaikille, valloittamaan markkinat, on edelleenkin eräs 'yksisyyden' ilmentymä. Kilpailua ja yhteistyötä lienee aina ollut, mutta 'yhden' periaate teki lännen modernista ajasta korostunutta vastakkainolon ja kilpailun aikaa. Voittaminen voitti, kun yhteistyön sijaan painotus oli oman totuuden levittämisessä, voiton saamisessa.

Tässä tilanteessa Kant alkoi 1700-luvulla kirjoittaa modernin ajan ihmiselle uutta moraalaa (Ferry, 2010). Hänen lähtökohtansa oli suurin piirtein tällainen. Nykyaikainen tiede on pannut viralta vanhat taikauskot, emme usko enää jumalaan ja maalaiskylien ihmisiä voimakkaasti ohjaava yhteisöllisyys häviää ihmisten muuttaessa kaupunkeihin. Mistä tässä tilanteessa löytyvät eettiset periaatteet: 'kuinka minun tulee toimia' tai 'kuinka suhtaudun toisiin'? (m.t.) Miksi juuri nämä kysymykset järjen ja valon aikana? Niiden taustalla on

edelleen perisynti ja niissä heijastuu uuden ajan alun homo homini lupus ja myöhempi nopeat syövät hitaat -ajattelu. Ihmisten vastakkainolo kärjistyi, vaikka 1900-luvun terrorista ja maailmansodista ei vielä tiedetty mitään. Myös Kant piti ikäänkuin *oletettuna*, että ihminen on itsekäs ja laiska ja että vain yhteinen tietoinen päätös, yhteiskuntasopimus, ja velvollisuusmoraali pelastavat meidät siltä.

Picosta alkaen ja Kantiin tiivistyksen modernin ajan ”moraali on työtä oman itsen kanssa, oman itsen jatkuvaa kehittämistä ja parantamista, siis työtä luontoa (viettejä, impulsseja, ristiriitoja jne) vastaan, *itsessä olevaa eläintä vastaan*.” (Ferry, 2010). Tämä oli sen ajan kielellä ’antinaturalistista’ moraalialia. Modernin yksilön tavoitteena oli *irrottaa* itsensä luonnosta, joka tuli edustamaan kaikkea epäinhimillistä, eläimellistä. Ihminen teki itsestään luonnon vastakohtaa. Luonnossa olivat vietit ja niissä itsekkyys, eläimellisyys, kaikki hurjuus ja viljeily sivistyneen ihmisen vastakohtana. Modernina aikana luonnosta irtoaminen onnistui niin hyvin, ettei ihmisen ulkopuolisestakaan luonnosta enää piitattu, sille sai pitkään tehdä mitä vain.

Voi ajatella niin, että Kantkin löysi ihmisessä olevan pahuuden, ’perisyntiä’. Tai sitten voi ajatella niin, että moderni aika asetti ihmiset vastakkain, niin että heidän itsekkyytensä, ahneutensa ja laiskuutensa kärjistyi. Silloin itsekkyys kuuluisi moderniin aikaan rakenteellisesti vähän samalla tavalla kuin ’muutosvastarinta’ kuuluu ylhäältäpäin määrättyyn muutokseen. Itsekkyys, ahneus ja laiskuus olisivat kasvaneet uutta moraalialia vaativaksi haasteeksi/ongelmaksi juuri siksi, että moderni aika oli pääsemässä kunnolla vauhtiin. Kun moderni aika alkoi sitten 1900-luvun alussa monin paikoin saavuttaa huippunsa, Freud demonisoi ihmisen alitajunnan, se oli täynnä pahoja ja itsekäitä voimia. Freudin aikana alkoivat maailmansodat ja eurooppalainen terrori.

Kantin vastaus esittämiinsä kysymyksiin kuuluu: moraalialia on suostumista sellaiseen ihmisten yhteiseen tahtoon, että kukin suostuu rajoittamaan omaa vapauttaan siellä, missä alkaa toisten vapaus (Ferry, 2012). Toisten kunnioittaminen on Kantille itsekkyiden ja omanvoitonpyynnin vastakohta. Moraalista tuli näin velvoite. Vastakkainolon yhteiskunnan moraalialia oli suostumista oman itsen rajoittamiseen, vain siten voidaan ylittää itsekkyys, kyetään huomioimaan muita.

Kun ihminen oli peruskokemuksen mukaan ’paha’, perisyntinen tai peto, velvollisuusmoraalin turvaksi tarvittiin sääntöjä ja lakeja. Eduskunnat säätivät lakeja, virkamiehet laativat sääntöjä, EU antoi direktiivejä. Samaa aikaan moderni aika lupasi ja antoi lisää vapautta. Lisää vapautta meille ’pedoille’ ja samalla lisää sääntöjä suojelemaan meitä toisiltamme. Tämä on EU:n ristiriita edelleenkin.

Jos yhteiskuntasopimus ja velvollisuusmoraali syntyivät ajan tarpeista, mitä ne oikeastaan kertovat omasta aikakaudestaan? Kun niitä tarvittiin, ajanjakso oli vastakkainolon, alistamisen, voittamisen ja väkivallan aikaa. Ei ehkä ole täysin sattumaa, että vasta nyt on alettu puuttua aktiivisesti kiusaamiseen kouluissa ja työpaikoilla. Vähätteleminen, työttömyys ja muuta vastaavaa ei enää sallita. Ja sitä ei osata ylittääkään. Jo sitä, ettei tervehdi työtoveria, voidaan nykyisin pitää työpaikkakiusaamisena.

Kannattaa pohtia, millainen oli se moderni maailma josta me olemme tulossa, kun nykyään opetellaan kuuntelemaan, kysymään ja olemaan läsnä. Opetellaan ottamaan huomioon erilaisuus ja keskustelemaan niin, että syntyy dialogia ja yhteisyyttä inttamisen ja vastakkainolon sijaan. Opetellaan olemaan luovia, kuuntelemaan omaa kehoa, johtamaan ja innostamaan, tunnistamaan ja ilmaisemaan tunteita, ajattelemaan myönteisesti, antamaan myönteistä palautetta jne. Miksi nuo asiat eivät ole itsestään selviä?

Nyt järjestetään kalliita koulutuksia, joissa opetetaan ’arvostavaa haastattelua’? Arvostavan haastattelun keksiminen kertoo, että arvostamista ei ole ollut, sitä ei osata, sitä pitää nyt opetella. Millainen oli se maailma, missä esimerkiksi nuo taidot olivat tarpeettomia, missä ne unohdettiin? Kuunteleminen, erilaisuuden huomioiminen ja arvostaminen eivät ole uusia keksintöjä, ’innovaatioita’, pikemminkin ikäaikaista luontevuutta. Miten taakse jäävä aikakautemme hukkasit ne?

Jos vastakkainolon kärjistyminen oli modernin aikakauden tuotos, silloin ’perisyntiä’, ihmisen laiskuutta ja itsekkyyttä, ei voi ikuistaa ihmisen ’olemuksiksi’. Se olisi vain moderniin aikaan syntyneen yksilön olennainen puoli, hänen suhteillaan tuotettu. ’Yhden’ ajan nyt ollessa lopuillaan, kun olemme siirtymässä minä-ajasta me-aikaan (Maffesoli, 2012), alakulttuureita, kiinnostusryhmiä ja uusheimoja luonnehtii pikemminkin avoimuus, jakaminen, auttaminen, solidaarisuus ja runsaus. Kokemus yhteydestä on intensiivistä, kuuluminen on tärkeitä, omista pidetään huolta.

Kun mikään ei riitä

Modernina aikana itsen kehittäminen ei päättynyt koskaan, se jatkui loputtomiin. Työ, opiskelu, harjoittelu ja niin edelleen tähtäsivät aina johonkin kauempana olevaan tavoitteeseen, ideaaliin, ihanteeseen ja samalla ihmisen ja/tai ympäristön muuttamiseen. Se oli elämää tulevaisuudessa. Osaamista, elämäntilannetta, omaa itseä verrattiin ihan-

teeseen, ideaaliin, malliin, täydelliseen. Siksi huomio oli puutteissa, virheissä, siinä mikä oli vielä väärin. Vielä et ole täydellinen, jatka ponnisteluja. Siksi koulun kokeissa osoitettiin virheet, ei osaaminen. Siksi nykyinen oli aina huonompaa ja arvottomampaa kuin tuleva.

1990-luvun alussa työyhteisössä pidettiin esiintymisvalmennusta. Kukin valmennukseen osallistuja piti ryhmän edessä esityksen, joka videoitiin. Sitten video katsottiin yhdessä ja etsittiin siitä kouluttajien johdolla korjattavaa, siis vikoja. Koulutettavan yksilön tehtäväksi jäi itse tehdä korjaukset asiantuntijan osoitettua puutteet.

Vanhemman, opettajan, esimiehen, asiantuntijan, poliitikon tarvit-
si antaa ihanteet, huomata puutteet, osoittaa ne ja piiskata ponniste-
lemaan: ”tämä asia ei ole vielä kunnossa, täällä on vielä virhe”. Tyypil-
linen kasvatustarina tästä hengestä on esim. kertomus, kuinka tytär
yllätti äidin tiskaamalla ja kun äiti tuli paikalle, hän totesi, että tiski-
pöytä onkin jäänyt pyyhkimättä. Tiskauksesta tulikin kiitoksen sijaan
moitteet!

Koulussa opettajan huomio oli väärintekemisessä ja oppilaan huo-
mio väärintekemisen välttämässä, millä voi välttää kielteisen huo-
mion. Mielellään oli tekemättä mitään sellaista, mistä joku voisi tun-
nistaa virheen. Virheitä pyrittiin peittämään ja pelaamaan muille.
Kun joltakin toiselta löytyi virhe, se oli hetken helpotus, koska minä
vältin sen, siksi vapautunut ilo ja nauru. Löytyisipä joku, jolle kipata
kaikki virheet ja osaamattomuus, ja usein syntipukki löytyikin.

Kaikki tämä ulkoinen löytyy edelleen meidän kielteisestä sisäises-
tä puheestamme, jota monin tavoin teraatioissa, kursseilla ja itseapu-
-kirjoissa on pyritty muuttamaan.

’Suorittaminen’ on eräs sana, jolla tätä modernin ajan toimintata-
paa nykyisin kuvataan ”Se meni suorittamiseksi” tarkoittaa, että ajat-
telin jotain oikeata mallia, pelkäsin tekeväni virheitä, varoin, etteivät
muut pääsisi huomauttamaan, tunsin itseni epäonnistuneeksi, koetin
olla täydellinen ja niin edelleen. Tuontyyppisen suorittamisen vasta-
kohtia olivat esim. NLP Trainer ryhmän kokeilussa ’vapaus’, ’en enää
maalannut, vaan ilmaisin’, ’olin flowssa’, ’minulla oli oma tila tehdä’,
’olin työssä oma itseni’.

Suorittamisen tuolla puolen

1. Valitse paikka lattialta, astu siihen ja palauta mieleen tilanteita ja koke-
muksia, jolloin jonkin asia tekeminen on ’mennyt suorittamiseksi’. Tästä
tulee ’suorittamiskokemuksen’ paikka.
2. Valitse toinen paikka pari metriä edellisestä, astu siihen ja palauta mie-
leen milloin olet toiminut kokonaan suorittamatta. Eräs henkilö esim. sanoi,
että ”maalauksurssilla en enää maalannut, vaan ilmaisin”. Muita sanoja
ovat olleet ”vapaus”, ”omana itsenä oleminen” tai ”flow/virtaus/sujuvuus”.
Kun löydät näitä, huomaa miten olo muuttuu, kehon asento muuttuu, hengi-
tys muuttuu. Anna tämän ”omana itsenä olemisen vapauden” – tai mikä
onkaan sinun oma sanasi – tulla kokonaan sinuun.
3. Katso kohti ’suorittamisen’ paikkaa ja erota sieltä jokin tilanne X ja ota se
puolivälisiin nykyisen paikan ja suorittamisen paikan keskelle.
4. Ota mukaan nykyisen ”oman vapauden” (tai mikä sinun sanasi onkaan)
tunne ja asento mukaan ja kävele sen kanssa tuohon erottamaasi tilantee-
seen.
5. Miten X muuttuu kun tuot siihen kohdan 2. tunteet ja suhtautumistavan?
6. Jos haluat voit vielä toistaa kohdat 3–5 uusien tilanteiden kanssa.

Tässä modernissa ajattelu- ja toimintatavassa vika, virhe, osaamat-
tomuus yksilöllistettiin, sijoitettiin yhteen yksilöön osana yhteisyy-
den näköpiiristä hävittämistä. Tällainen asioiden sijoittaminen yh-
teen yksilöön oli tärkeä osa monta sataa vuotta jatkunutta ’yksilöl-
listymistä’. Sen toinen puoli oli menestyjä, huippujohtaja, -taitaja,
-artisti, -tutkija, -yksilö. Siinä puolestaan onnistuminen yksilöllistet-
tiin. Se oli yksilöidean yhteisöllistä rakentamista yksilöä tuottavaksi
perususkomukseksi. Modernin ajan lopulla kaikki yhteinen alkoi jo
olla hyvin pitkälle yksilöllistettyä. Jokainen oli oman onnensa seppä.
Lopuksi oma motivaatio, myönteinen ajattelu, oma suhtautuminen,
voimaantuminen ja niin edelleen ratkaisivat elämän hyvyyden. Sa-
malla yhteys, yhteisyys, yhteisöllisyys ja kokonaisuus olivat lähes ka-
donneet julkipuheen näköpiiristä.